

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание и библиография – обработка на информационните ресурси)

Тема на дисертационния труд: **НОРМАТИВЕН КОНТРОЛ НА ИМЕНАТА В ЕЛЕКТРОННА СРЕДА**

Автор на дисертационния труд: Надя Димитрова Карачоджукова

Научен ръководител: доц. д-р Милена Миланова Миланова

Автор на рецензията: проф. дн Цветанка Христова Панчева

ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА АВТОРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Настоящият дисертационен труд е с автор Надя Димитрова Карачоджукова – докторант към Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ в СУ в редовна форма на обучение през периода 2017-2020 г.г., зачислена със заповед РД 20-219/26.01.2017 г. и отчислена с право на защита със заповед РД 20-1648/09.10.2020 г.

Надя Карачоджукова е разпознаваемо име, ползващо се с висок професионален авторитет сред българската библиотечна общност. Тя работи дълги години (1988-2016) в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ последователно като библиотекар и главен библиотекар в отдел „Каталогизация на книги и периодика“, като ръководител направление „Каталогизация“ и като ръководител на „Национален център COBISS“. Тя е отличен каталогизатор-практик и ръководител с голям организационен опит, поради което е натоварена с управленски отговорности за прилагането на софтуера COBISS в българските библиотеки, както и за разработката на основополагащи за функционирането и развитието му в България нормативни и инструктивни документи. Важно е да се отбележи и ролята ѝ за обучението на кадрите за работа с отделните модули на системата за споделена каталогизация, както и за решенията на екипа за ретроконверсия на базите на Библиотеката във формат COMARC. Познаването в детайли функциите на системата COBISS позволява на докторантката да оцени възможностите ѝ за осъществяване на нормативен контрол на имената на лица и колективни автори така необходим при функционирането на

каталозите в електронна среда и естествено я води до предлагането на подобна тема и за дисертационно изследване.

ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография от 230 заглавия, от които 59 на кирилица и 171 на латиница и справка за научните приноси. В основния текст са включени 8 таблици и 33 фигури. Трудът е придружен от 6 приложения. Общият обем на труда е 215 страници.

Актуалност на темата

Във все по-глобализиращия се свят със стремително развитие на информационните технологии и непрекъснато нарастващи обеми от информация от всякакво естество, стоят поне две важни изисквания в тази насока – как бързо да намираме информацията и как да се изградят механизми за гарантиране на нейната точност, еднозначност, достоверност. Библиотечните каталози като информационен ресурс и в миналото и днес са развивали своя инструментариум по начин, че да отговорят на тези изисквания. Изграждането и функционирането им в електронна среда от една страна и преориентирането им в посока на потребителските очаквания – от друга, изискват максимална стандартизация на процесите, особено при миграция на данни от една система към друга, а също при споделено изграждане на ресурси, при създаване на кооперирани бази от данни, сводни каталози и др. в библиотеките и институциите на паметта като цяло. От десетилетия в европейски и световен мащаб един от тези механизми за постигане на единство при представянето на данните чрез точките за достъп до информацията е нормативният контрол като метод за уникално идентифициране на имена. Тази тематика е актуална в международен план както чрез практическата реализация на подобни системи, на базата на различни модели и модификации, така и чрез множество теоретични и приложни публикации. Участието на български библиотеки в системи за споделена каталогизация ги принуждава да обърнат поглед към тази тематика, но тя все още не е припозната като важна за библиотековедите и практиците-библиотекари у нас или е съзнателно подминавана от тях. Това са вероятни основания за разработването на темата чрез настоящия дисертационен труд, който цели по-задълбоченото ѝ осветляване на базата на сравнителен анализ на постиженията в отделни страни и анализиране на българската практика.

Структура на труда

Много добро впечатление прави структурирането на труда. Той е съставен от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Отделните структурни части (глави) следват логическото изясняване на темата – от проследяване същността на понятията, през функциите и организационните модели за свързаност на данните, до стандартизацията на процесите, концептуалните модели на ИФЛА, международни формати и стандарти за контролни данни (глава 1), през осъществяването на нормативния контрол в отделните страни и международните проекти в тази насока (глава 2), до очертаване на състоянието на проблема в българската каталожна система, което става и чрез данните и анализа им от емпиричното изследване и създаване на модел за оптимизиране на нормативния контрол на имената в локален и национален план (глава 3).

В **увода** са маркирани накратко актуалността на темата, обекта, предмета, целта и задачите на труда, очертана е изследователската хипотеза, изредени са и използваните в изследването методи. Посочени са някои терминологични уточнения и ограничения на дисертацията. Обърнато е внимание на основните моменти в трите глави на труда.

В първа глава „Нормативен контрол. Същност, принципи, стандартизация“ са открити последователно и в доста подробна и раздробена структура основните понятия - контролен запис, контролни данни, контролен файл и др. Разгледани са характеристиките и етапите на нормативната дейност - практическата дейност, която се извършва, за да стане възможен нормативният контрол. Очертани са функциите и предимствата му при управлението на данните. Представени са видовете контролни файлове според контролираната точка на достъп, според начина на създаване и според използването на точките за достъп в библиографския запис. Представени са организационни модели на поддръжка и свързаност между контролен файл и библиографска база данни. Друг сегмент от тази глава е посветен на стандартизацията на библиографските и контролни записи. Отделно са разгледани концептуалните модели на ИФЛА, правилата за каталогизация, форматите за създаване на библиографски и контролни записи и международните стандарти за номер на контролните данни. Деветте параграфа на първа глава са логически свързани и същевременно добре сегментирани за да очертаят отделните аспекти на темата за нормативния контрол чрез всички важни нормативни, и инструктивни документи,

научни и приложни публикации, които са анализирани и коректно цитирани. Тази, а и следващата глава, посветена на международната практика и практиката на отделни страни по темата свидетелстват за задълбоченото познаване на чуждестранните източници от страна на докторантката и разглеждането на проблематиката в по-широка хронологична и тематична свързаност. Посочените изводи след първа глава подчертават възможностите на докторантката да разполага конкретната тема на дисертацията си на фона на постиженията в каталогизацията като цяло. Темата за нормативния контрол е изведена като логична стъпка от отделните етапи в развитието на каталогизацията. По-широкият контекст, в който е направен опит да се разглежда дисертационната тема прави текста на първа глава по-ясен и лесен за възприемане. Същият подход – да се разглежда нормативния контрол в по-широкия контекст на по-общи процеси в каталогизацията е възприет и в глава 3 при очертаване на българските параметри на темата.

Втора глава „Нормативен контрол в отделните страни. Проекти за контролни файлове“ разглежда същността и откроява 5 модела на споделена каталогизация, която е много характерна за развитието на съвременните електронни каталози, а също и сериозна причина за въвеждането на нормативен контрол в тях. На анализ е подложен също въпросът за създаване на библиотечни мрежи и коопериране на редица процеси в тях. Очертани са 4 подхода в организацията на библиотечните мрежи, които доминират в зависимост от това, как се споделят дейности, ресурси и експертен опит в тях. Именно на фона на споделената каталогизация и кооперираното изграждане на библиографски бази данни и библиотечни мрежи са проследени системите за нормативен контрол в отделните страни и региони – САЩ, Германия, Източна Европа, Западните Балкани и софтуера COBISS, азиатски страни като Китай и Япония. Разгледани са различни организационни модели и функционални особености на нормативния контрол на имена и предметни рубрики в каталожните системи на тези страни, посочени са интересни примери за създаване и поддържане на контролни файлове на национално, регионално и местно ниво, както и интегрирани такива.

Важен аспект от тази глава е посочването и анализирането на основополагащи международни проекти за обединяване на контролни файлове като CoBRA+ на (CENL), AUTHOR, LEAF, InterParty (финансирани по програми на Европейската комисия), SNAC (с участие на изследователски институти и консорциуми от САЩ, Великобритания и Франция) и особено проекта VIAF (Virtual International Authority File), който е най-добре развитият международен проект за сътрудничество в областта

на контролните файлове. Той е подробно разгледан, заради водещото му място в изработване на насоки за политиките, практиките и функционирането на VIAF, както и заради големият брой участници, които изпращат данни за изграждането на обединени контролни записи на имената, поддържани от националните библиотеки и други библиографски агенции в глобална служба за нормативен контрол.

Така представена информацията във втора глава е приносна за дисертационния труд, защото освен че поставя проблемите и решенията, свързани с практическата реализация на нормативния контрол в сериозен международен контекст, обобщава различни идеи за бъдещото развитие на проблематиката, които могат да намерят приложение и в българската практика.

Третата глава „Нормативният контрол в България“ се фокусира върху развитието на идеята за нормативен контрол в българските библиотеки. Тя е замислена като и тук, както и в първа глава въпросите за нормативния контрол са разгледани в един по-широк времеви и тематичен контекст, отнасящ се до разгръщането на каталогизационните процеси в българските библиотеки. Последователно е проследено създаването и изменението на правилата за каталогизация и тези за представяне на имена, като се премине през стандартизацията на процеса по каталогизация чрез отделни БДС и техните характеристики, за да се стигне до изследване на организационните структури, управляващи процесите по каталогизация и техните решения през различни времеви периоди. Съвременното състояние на темата е осветлено чрез разглеждане конкретно на състоянието на нормативния контрол в електронните каталози на библиотеките в България в аспекти софтуерно осигуряване, включително изграждане на интегрирани библиотечно-информационни системи, на основата на MARC 21 (EOS, Web, ALEPH, KOHA) и UNIMARC (COBISS.BG) в България. В хронологичен план са представени кооперираните библиотечни мрежи в България чрез проектите НАБИМ, Своден каталог НАБИС, системата COBISS.Net. На подробен анализ са подложени нормативният контрол в COBISS, форматите за нормативни данни COMARC и MARC 21 в сравнителен план, създаването на контролни записи на имена на лица във формати MARC 21/A и COMARC/A. Обърнато е внимание на разликите в методиката на създаването на контролни записи за имена на лица и наименования на колективни органи като за пръв път се създава образец на контролен запис за български колективен орган във формат COMARC/A, какъвто липсва до момента в националната ни практика. На фона на очертаната картина на процесите по каталогизация и възможностите за въвеждане на нормативен контрол в

българските библиотеки е разположено и емпиричното изследване на докторантката чрез анкетно проучване и сравнителния анализ на онлайн каталозите на библиотеки, прилагащи нормативен контрол.

Получените данни са коректно коментирани и представени, вкл. чрез графики и таблици. Тъй като събраните данни представляват малко над 62% от заложените за анкетиране библиотеки докторантката предприема още една стъпка за допълнителното им верифициране чрез второ проучване обхващащо търсене и сравнение на данните в електронните каталози на библиотеките, които посочват, че използват нормативен контрол (Таблица 8). За сравнителен анализ са използвани 3 критерия: достъп до нормативната база за потребители на каталога; начин на показване на контролните записи; възможност за получаване на допълнителна информация, която да е в помощ на идентифицирането на авторите. Направените изводи от емпиричните проучвания очертават тенденцията за недостатъчно разбиране на необходимостта от нормативен контрол сред библиотечната общност, което води и до липсата на подобни функции в софтуера на повечето електронни каталози. Очевидно проблемът не е осъзнат в достатъчна степен на практическо и технологично ниво в повечето български библиотеки, участвали в анкетното проучване.

Приносен характер в трета глава има както анализът на данните от емпиричното изследване, така и предложеният Модел за оптимизиране на нормативния контрол на имената в локален и национален план. Моделът предлага стъпки за изграждане на Национален контролен файл, който да е предшестван от стандартизирано създаване и въвеждане на информация, подготовка на нормативни и инструктивни документи, коопериране на библиотеки на основата на обща нормативна база. Предложена е организационна структура и работна схема за функционирането на НКФ чрез коопериране на участниците.

След всяка от главите има **изведени обобщения и изводи**, които пряко произтичат от текста им. Това придава по-добра свързаност между главите и цялостност на текста.

В заключението се открояват тенденциите в развитието на темата, произтичащи от текста на дисертацията и се посочват основните проблеми като се предлагат и някои решения. Подчертава се, че заложената в труда хипотеза за безспорните предимства на бъдещото развитие на нормативния контрол в българските библиотечни каталози в рамките на система за споделена каталогизация, е доказана в хода на изследването.

Отлично впечатление прави цитирането и **библиографията** в края на текста – като съдържание и оформление. Това също подсказва осведомеността на докторантката по темата, позволяваща ѝ един по-широк поглед върху нея.

Приложенията съдържат важни данни от практически характер за осветляване на темата и имат допълнителен практикоприложен принос.

Оценка на автореферата

Авторефератът коректно пресъздава в синтезиран вид съдържанието на дисертационния труд.

Публикации по темата

Докторантът представя 9 публикации, 8 – самостоятелни и 1 – в съавторство с научния ръководител. Всички те са по темата на дисертационния труд.

Приноси на дисертационния труд

Намирам за добра формулировката на очертаните 6 приноса на изследването. От научните приноси откроявам тези, че:

1.Разгледани са съвременни проекти за нормативен контрол, които в международен и интердисциплинарен контекст, предлагат нова визия, напълно нов подход към каталогизацията, нормативния контрол, търсенето на информация и определят развитието на тези дейности, като съществена част от средата на свързаните данни.

2. Извършен е сравнителен анализ на двата формата за нормативни данни MARC 21/A и COMARC/A, използвани в българските библиотеки с цел установяване на основните практики, които трябва да бъдат задължително взети под внимание при създаването на Национален контролен файл и на методически указания за неговото изграждане и функциониране.

А от практикоприложните приноси най-важен е, че е

1.Разработен и предложен е модел за организация и управление (бих добавила и функциониране) на Национален контролен файл.

Бележки, препоръки и въпроси

На този етап нямам забележки, тъй като са взети под внимание бележките ми за труда, направени при вътрешното му обсъждане. Поради актуалността на дисертацията и липсата на друго цялостно теоретично осветляване на темата предлагам трудът да бъде публикуван след подходяща редакция.

Имам следните въпроси:

- Кой от моделите и проектите за изграждане на Национален контролен файл на имената в отделните страни и региони, разгледани във втора глава на дисертацията, би бил най-подходящ за българските библиотеки, като се изхожда от историята, традициите и съвременното развитие на техните каталози?
- Виждате ли потенциална възможност в бъдеще за изграждане на общ (единен) за българските институции на паметта – библиотеки, архиви и музеи – контролен файл на имената по подобие на Проекта LEAF?

Заклучение

Дисертационният труд на Надя Карачоджукова отговаря на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“. Трудът безспорно има приносен характер. Докторантката демонстрира много добро познаване на темата, умение да обобщава и анализира изложените факти, да прави обосновани изводи. Авторството ѝ не буди съмнение.

Всичко изложено до тук ми дава основание убедено да гласувам с „ДА“ за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание и библиография – обработка на информационните ресурси) на **Надя Димитрова Карачоджукова** за дисертационния ѝ труд на тема **„НОРМАТИВЕН КОНТРОЛ НА ИМЕНАТА В ЕЛЕКТРОННА СРЕДА“**

Проф. дн Цветанка Панчева

/Член на научното жури/

03.12.2024 г.